

EĞİTİM EKONOMİSİNİN TEMEL İLKELERİ

Prof. Dr. Orhan ŞENER

GİRİŞ

Son 20 yıldan beri, ekonomik teori klasik maliye konularına başarı ile uygulanmaktadır. Böylece, devlet bütçesinin gelir, harcama ve borçlanma araçlarının gelir dağılımı, etkin kaynak ayırımı ve ekonomik istikrar üzerindeki etkileri incelenmektedir. Gerçekten, karma bir ekonomik yapıda bile, devletin ekonomideki payının giderek artması nedeniyle, böyle bir yaklaşım biçiminin tutarlı olduğu kolayca savunulabilir. Kamu ekonomisi alanında ortaya çıkan bu tür gelişmelerin doğal bir sonucu olarak; eğitim, sağlık, konut, taşıma ve çevre kirlenmesi ekonomileri konuları modern maliye disiplinin uğraşı alanı içine girmektedirler.

Bu çalışmamızda eğitim hizmetlerinin bir ekonomik analizini yapmaya çalışacağız. Bu amaçla, eğitim hizmetlerinin kamu ekonomisinin gelir dağılımı, ekonomik istikrar ve kaynak ayırımı fonksiyonları üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Daha sonraki açıklamalarımız ise, eğitim hizmetlerinin özel ve sosyal faydalar dışsal ekonomiler yönünden incelenecektir. Son bölümlerde ise, eğitim hizmetlerinin etkin sunumu ve finansmanı konuları incelenecektir. Sonuç kısmında ise, eğitim hizmetlerinin ekonomik analizinin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

A. EĞİTİM HİZMETLERİNİN KAMU EKONOMİSİNİN AMAÇLARI YÖNÜNDEN ANALİZİ

Günümüzde eğitim hizmetleri, devletin temel ekonomik amaçlarını gerçekleştirilmesinde, etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Gerçekten, eğitim hizmetleri yeterli bir düzeyde sunulduğunda;

1. İşgücünün prodüktivitesini yükselterek millî gelir düzeyinin artmasına,
2. Fırsat eşitliği yaratarak adil gelir dağılımına ve,
3. Optimal kaynak kullanımı sağlanarak ekonomik istikrara olumlu katkılarda bulunabilmektedir. Şimdi, eğitim hizmetleriyle devletin bu üç temel ekonomik fonksiyonuna nasıl ulaşılabileceğini inceleyelim.

a) Eğitimin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Bilindiği gibi, bir toplumda gelirin adil dağılımı iki temel faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlar; 1) üretim faktörlerinin (emek, sermaye, toprak ve girişimcinin) millî gelirden aldıkları payların dağılımı ve 2) faktör mülkiyetinin dağılımı olarak sayılabilir.

Faktör mülkiyetinin dağılımı genellikle veraset ve intikal vergileriyle düzenlendiğinden, gelir dağılımını düzeltici etkisi oldukça sınırlıdır. Çünkü, bu tür vergi yasaları sermayenin nesillerarası, transferini kolaylaştırdığından, emek sahibi lehine işlemez. Öte yandan; gelir vergisinin artan oranlı uygulaması, vergi iadesi ve negatif gelir vergisi vergisel önlemlerle de, adil gelir dağılımını sağlama olanağı oldukça sınırlı bulunmaktadır. Çünkü, vergisel önlemlerin etkisi genellikle reel olmayıp parasal bir özellik taşımaktadır. Öte yandan, vergisel önlemlerle adil gelir dağılımı sağlanmaya çalışıldığında, ekonomik büyüme ve kalkınma için yatırılması gerekli olan finansman olanakları azalmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin gelir dağılımı ve ekonomik kalkınma amacı çatıştığında, genellikle birinci amaçtan vazgeçilmektedir. Bu nedenle, yatırımları artırmak için sermaye faktörüne yatırım indrimi, vergi iadesi, alternatif amortisman politikalarından yararlanma gibi teşvik edici vergisel avantajlar sağlanır. Bu nedenle, gelir dağılımını sağlamak için emek faktörüne vergisel avantajlar sağlansa bile etkisinin en iyi olasılıkla nötr olabileceğini söyleyebiliriz. Bir çok verginin sonuçta emek faktörü üzerine yansıtıldığını da hesaba katarsak, vergisel önlemlerle adil gelir dağılımının sağlanamayacağı sonucuna ulaşırız.

Ancak, üretim faktörlerinin ulusal gelirden aldıkları payların dağılımı, emek faktörünün eğitim olanaklarından yararlandırılmasıyla kolayca etkilenebilmektedir. İşgücünün özellikle teknik eğitimden yararlanması sonucu olarak prodüktivitesi artacağından, geliri de art-

maktadır. Son yıllarda, eğitim hizmetlerinin gelir dağılımını indirek bir biçimde artırıcı bu özelliği önemle ele alınmaktadır. Gerçekten, bu konuya ilişkin olarak yapılan bir çok araştırma sonuçları da, böyle bir görüşü desteklemektedir. Bir çok ülkeyi kapsayan araştırma sonuçlarına göre, teknik öğrenim gören bir işçinin düz bir işçiye göre en az iki misli gelir elde ettiği saptanmıştır (1). Öte yandan, ABD, İngiltere, Meksika ve Hindistan'a ilişkin olarak yapılan bir araştırma sonucu ise, eğitim süresi arttıkça gelir düzeyinin de arttığı biçiminde doğrusal bir ilişki ortaya koymuştur. Daha sonraları bir çok ülke çapında yapılan ve aynı eğilimi gösteren bu tür araştırma sonuçlarına göre, eğitim süresi ve gelir düzeyi arasında şu ilişkiler saptanmıştır (2).

(1) Eğitim düzeyi ne olursa olsun, kişiler genellikle elde edebilecekleri en yüksek gelir düzeyine 40 yaş dolaylarında ulaşırlar. 55 yaşından sonra ise, gelir düzeyi herkes için hızla düşme eğilimi gösterir.

(2) Daha uzun süre eğitim gören bir kimsenin maaş ya da ücreti başlangıçta düşük düzeyde saptanmış olsa bile, sonraki yıllardaki maaş ve ücretindeki artış, daha az eğitim gören kişilere göre hızla yükselmektedir.

(3) Daha uzun süre eğitim gören kimselerin emekli maaşlarının düzeyi de, daha az eğitim gören kimselerinkine göre oldukça yüksektir.

Yukarıda anlatılan ilişkiler toplum bireylerinin hepsi için geçerli olmayabilir. Yaş, sex, ırk, yetenek farklılığı, içinde bulunulan sosyal sınıf, oturulan yer gibi daha bir çok faktörler gelir düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. Ancak, eğitim düzeyinin elde edilen gelir düzeyi ile ilişkisi bütün bu faktörlere göre daha genel bir eğilimi yansıttığını söyleyebiliriz. Yine, konuya ilişkin olarak yapılan araştırmalara göre, gelir düzeyi üzerinde eğitim sürecinin % 60, IQ ya da zekâ düzeyinin % 30 ve diğer faktörlerin % 10 oranlarında etkili olduğu saptanmıştır (3).

Son yıllarda, gelir düzeyi ve eğitim süresi arasındaki ilişki genellikle IQ karşılaştırmalarıyla yapılmaktadır. Bir çok eğitim ekonomisi kitabı bu tür karşılaştırma örnekleriyle doludur. Aşağıdaki örnek ise, İsveç'in Malmo kentinde daha önce 10 yaşındaki IQ leri ölçülen kim-

(1) A.B. ATKINSON: The Economics of Inequality, Clarendon Press, Oxford, 1975, s. 79-86.

(2) Mark BLAUG, Economics of Education, Penguin Books, Ltd., Middlesex, 1976, s. 24-28.

(3) BLAUM, a.g.e. s. 40.

selerin, daha sonra elde ettikleri gelir düzeyi ile gördükleri eğitim süresi arasındaki ilişkileri göstermektedir.

IQ	8	8-10	11-14	14 den fazla
85	14.548	14.929	17.750	35.533
86—92	17.792	17.462	20.500	
93—107	15.266	18.176	21.735	31.400
108—114	16.625	19.535	19.429	41.000
115	17.450	21.943	33.750	43.158

Yukarıdaki tablo, 10 yaş IQ leri farklı olan ve birbirinden farklı sürelerde eğitim gören, 35 yaşındaki kimselerin elde ettikleri gelir düzeylerini İsveç kronu olarak göstermektedir.

ABD'nde yapılan bir çok araştırma sonuçları ise, bir öğrencinin IQ düzeyi ile babasının mesleği arasında oldukça yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yani, yüksek düzeydeki bir yöneticinin çocuğunun IQ su, düz bir işçi çocuğu ile aynı eğitimi görmesine karşın, daha yüksektir. Örneğin, profesyonel bir yöneticinin ve çocuğunun IQ leri sırasıyla 139.7 ve 120.8 bulunurken; sıradan bir işçinin ve çocuğununki ise, yine sırasıyla 84.9 ve 92.6 olarak bulunmuştur⁽⁴⁾. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Aynı eğitim düzeyi kişilere eşit gelir elde etme olanağı vermemektedir. Ancak, örneğimizden de açıkça görülebileceği gibi, eğitim hizmeti sonucu olarak, işçinin çocuğunun IQ su giderek yükselerek profesyonel yöneticinin çocuğunun IQ suna yaklaşır. Böylece, eğitim hizmeti nedeniyle çocukların ileride elde edecekleri gelirler arasındaki fark giderek azalarak, birbirine doğru yaklaşacaktır. Bu açıklamalarımızdan, eğitim hizmetlerinin uzun dönemde fırsat eşitliği yaratarak adil gelir dağıtımının gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayacağını söyleyebiliriz. Böyle bir sonuç, bu yüzyılın başında gelir dağılımı yönünden durumu hiç de iyi olmayan, İsveç'in durumunu açıklama yönünden oldukça yararlı olmaktadır. Bilindiği gibi, İsveç günümüzde gelir dağılımında adaletin sağlandığı gelişmiş ülkelerin başında yer almaktadır. İsveç'in bugünkü bu olumlu duruma erişmesinde, eğitim hizmetlerini toplumun tamamına etkin bir biçimde ulaştırmasıyla yakından ilgili bulunmaktadır.

b) Eğitim Hizmetlerinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Bilindiği gibi, ekonomik istikrar denildiğinde uygun bir kalkınma hızına ulaşma, tam istihdamı sağlama, paranın iç ve dış değerinde is-

(4) Richard Wagner: The Public Economy Markham Publishing Company, Chicago, s. 161, (1973).

tikrarı sağlama gibi çeşitli amaçların birlikte gerçekleştirilmesi anlaşılmaktadır. Eğitim hizmetleri özellikle kalkınma hızının yükseltilmesinde ve dolayısıyla istihdam düzeyinin artırılmasında önemli rol oynamaktadır.

Eğitim hizmetleri direk olarak, ekonomik kalkınma üzerinde olumlu rol oynamaktadır. Gerçekten, UNESCO tarafından yapılan araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi, bir ülkedeki okullaşma süreci ile milli gelir düzeyi arasında oldukça yakın bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. OECD ye bağlı 22 ülkeye ilişkin olarak yapılan bir araştırma sonucu da, bir ülkede eğitimden yararlanan kişilerin sayısının artmasına bağlı olarak, milli gelir düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Buna karşın, gelişmekte olan ülkelerde, 15 yaşın üstündeki işgücünün eğitilenlerin sayılarının azlığı ile düşük düzeydeki milli gelir arasında yakın ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir⁽⁵⁾. Bu amaçla, eğitimle ilgili olarak ekonomik kalkınmayı hızlandırıcı iki faktör olduğu saptanmıştır. Bu faktörler şu biçimde formüle edilmiştir⁽⁶⁾.

- 1.) Ekonomik kalkınma üzerinde daha çok orta ve lise düzeyindeki eğitim daha çok olumlu katkıda bulunmaktadır.
- 2.) Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, üst mesleklerde çalışanların sayılarının nüfusa oranının yüksekliğiyle ilişkili bulunmaktadır.

Gerçekten, eğitim düzeyi arttıkça ekonominin üretim kapasitesinin de artacağı ve böylece yeni istihdam olanakları yaratılabileceği söylenebilir. Öte yandan, eğitim hizmetlerinin doğal bir yan ürünü olan, Araştırma ve Geliştirme (R + D, Research and Development) etkinlikleri ise, yeni icatlara ve buluşlara yol açarak, ekonomik kalkınmayı daha da hızlandırabilmektedir. Böylece, yeni üretim tekniklerinin uygulanmasıyla, istihdam olanakları yaratılmaktadır.

Ancak, eğitim hizmetleri daha önceden plânlanmazsa, ileride çok önemli sorunlarla karşılaşılır. Eğer, bu alanda ülkenin ekonomik yapısına ve endüstrinin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde işgücü yetiştirilmezse, ekonomik kalkınma ve istihdam alanlarında darboğazlarla karşılaşmaktan kaçınılamaz. Yani, belli bir plân ve programa bağlanmadan eğitim hizmetlerinin yürütülmesi, işgücünün önemli bir kısmının açık ve gizli işsiz durumuna düşmesine yol açar. Örneğin, ABD'nde bazı mühendisler meslekleriyle ilgili alanlarda iş bulamadıklarından, işçilik yapmaktadırlar. Öte yandan, yüksek teknoloji alanındaki yetiş-

(5) Frederick HARBISON, Charles MYERS ve diğerleri: Education, Manpower and Economic Growth, McGraw Hill, New York, 1964, 11.

(6) HARBISON, a.g.e., s. 24-25.

miş işgücünü sağlamak amacıyla, yine aynı ülke başka ülkelerden eleman talep etmektedir. Böylece, çok sayıda yetişmiş kaliteli işgücü kendi alanında iş bulamamaktadır. Bu kişiler başvurdukları alanlara göre fazla kaliteli olduklarından (overqualified), işsiz kalmaktadırlar. Örneğin, bir çok işletme daha yüksek düzeyde ücret isteyen bir Ph D yerine, daha düşük ücrete razı ve az eğitilmiş teknik bir elemanı çalıştırmayı yeğlemektedir. Bu duruma ülkemizde de rastlanmaktadır. Örneğin, kırsal kesimde çalışması gereken orman yüksek mühendislerinin çoğunluğu, kentlerde bürolarda çalışmaktadırlar. Kimya mühendislerinin önemli bir bölümü ise, meslekleri dışında kalan bankacılık gibi hizmet alanlarında iş bulabilmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde eğitimin plânlanmamasının ekonomik kalkınma ve işsizlik üzerindeki etkileri daha da önemli olmaktadır. Şöyle ki, işgücünün yeterli eğitimi görmemesi nedeniyle üretkenliği düşük olacaktır. Düşük üretkenlikle çalışan işgücünün, ekonomik kalkınmaya olan etkisinin ise son derece yetersiz olacağı söylenebilir. Bu nedenle, bu ülkelerde işgücünün kalitesizliği (underqualified) sorunu ortaya çıkmaktadır. Yani, işgücü yeterli eğitimi görmediğinden ya da kalitesiz sayıldığından kolayca iş bulamamaktadır. Öte yandan, ekonomik yapının bozukluğu nedeniyle, yine bu ülkelerde yeterli iş alanları olmadığından, gereğinden fazla eğitim görme nedeniyle bir çok meslek dallarında uzmanlaşan kişiler de iş bulamamaktadırlar. Genellikle meslekleri dışındaki alanlarda çalışan bu kişiler fazla kaliteli sayıldıklarından (overqualified), yetiştikleri alanlarda iş bulamamaktadırlar.

B. EĞİTİM HİZMETLERİNİN YAYDIĞI DIŞSALLIKLAR

Bilindiği gibi, eğitim hizmetleri diğer kamusal mallara göre daha fazla dışsal ekonomi yaymaktadır. Bu özelliği nedeniyle eğitim hizmetlerinin dışsallığı, bir çok kamu ekonomisi kitaplarında fayda-maliyet analizlerine örnek olarak gösterilmektedir. Özellikle, temel eğitim hizmetleri söz konusu olduğunda, dışsallıklar yoğun bir biçimde artmaktadır⁽⁷⁾. Aşağıda göreceğimiz gibi temel eğitim hizmetleri, ekonomik kalkınmayı hızlandırmakta, toplumdaki suçluluk oranını düşürmekte ve siyasal karar alma mekanizmasının daha etkin bir biçimde işlemesine yol açmaktadır. İşte, eğitim hizmetlerinin potansiyel olarak yay-

(7) Neil M. SINGER: Public Microeconomics, Little Brown and Company, Montreal, 1972.

dıkları dışsal ekonomilerden toplumun ve kişilerin yararlandırılması için, söz konusu dışsallıkların içselleştirilmesi gerekmektedir. Dışsal faydaların içselleştirilmesi (internalization) ise, bu hizmetin temel eğitim sırasında bütün toplum bireylerine zorunlu olarak sunulmasıyla sağlanmaktadır. Bu amaçla, zorunlu temel eğitim hizmetleri gelişmiş ülkelerde ortalama 9 yıl kadar verilmektedir. Böylece, toplumun kültür düzeyi yükseltilirken, yukarıda sayılan dışsallıklar kolayca içselleştirilmektedir. Şimdi, eğitim hizmetlerinin yaydığı özel ve sosyal faydaları daha ayrıntılı bir biçimde izleyebiliriz.

a) Eğitim Hizmetlerinin Özel Faydası

Bilindiği gibi, temel eğitim hizmetlerinin sosyal faydası, özel faydasından daha büyüktür. Buna karşın, temel eğitimden sonraki öğrenim süresi arttıkça, eğitim hizmetlerinin özel faydası da giderek artmaktadır. Bu özelliği nedeniyle, lise ve sonrası üniversite öğrenimi özel faydası daha fazla olan bir tür karma mallar (mixed goods) grubu içinde yer alır. Meslekî ve teknik öğrenimle ilgili eğitim harcamalarının özel faydası daha da fazla bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ancak, eğitim hizmetlerinin özel faydası ne kadar büyük olursa olsun, yine de kamusalılık (publicness) özelliği ortadan kalkmaz. Örneğin, meslekî ve teknik öğrenim nedeniyle keşfedilen yeni üretim teknikleri, kaynak kullanımında tasarruf sağladığından, sosyal fayda sağlamaktadır.

Eğitim hizmetlerinin kişiye sağladığı özel faydaya örnek olarak, «kaliteli yaşam»la ilgili temel bilgi ve becerilerin kazandırılması gösterilmektedir. Marshall bu durumu, eğitimin bir tür tüketim malı gibi değerlendirdiği biçimde açıklamaktadır⁽⁸⁾. Gerçekten, temel eğitim hizmetleri bile kişiye müzik, spor, edebiyat ve sanat dallarında bilgi ve beceri kazandırarak daha kaliteli bir yaşam biçimine hazırlamaktadır. Böylece, eğitim hizmetleri kişilerin fayda fonksiyonlarına diğer tüketim malları gibi girerek, özel fayda yaratmaktadır.

Temel eğitim hizmetlerinin ekonomik anlamda tüketim olarak değerlendirilmesine karşın, teknik ve meslekî eğitimin ise insan sermayesine yapılan yatırım (human capital investment) olduğu görüşü savunulmaktadır. Gerçekten, meslekî ve teknik öğrenim nedeniyle, kişiler peşin değeri pozitif olan gelir akımlarına sahip olmaktadır. Pozitif

(8) MARSHALL, Alfred: Principles of Economics, 8 nci baskı, MacMillan, New York, 1959, s. 176-77.

300
3. önemli
Yeni
Lisans

bir gelir akımı elde etme durumu, meslekî ve teknik eğitimin bütün aşamaları için geçerli olmaktadır. Örneğin, bir operatör doktorun teknik öğrenim süresi arttıkça, elde edeceği gelir akımlarının peşin değeri de artacaktır. Eğitim süresi ile elde edilen gelir akımları arasındaki doğrusal ilişki nedeniyle, kişiler öğrenime devam etme ya da işe başlama alternatifleri arasında seçim yapabilmektedirler.

Ancak, kişilerin öğrenime devam etme ile çalışmaya başlamaya ilişkin olarak verecekleri kararla ilgili olarak, gelir akımlarının net peşin değeriyle, eğitim nedeniyle katlandıkları maliyetleri karşılaştırmaları gerekmektedir. Bilindiği gibi, eğitim nedeniyle katlanılan maliyetler başlıca iki ögeden oluşmaktadır. Bunlar:

- ① Öğrenim nedeniyle katlanılan bütün harcamaların kaynak maliyeti,
- ② Çalışma hayatına geç atılma nedeniyle öğrencinin karşılaştığı gelir kaybı ya da bunun alternatif maliyeti olarak sayılabilir.

Meslekî ve teknik öğrenimin net faydası ya da kârlılığı, eğitim ekonomisi kitaplarında aşağıdaki eşitlik yardımıyla açıklanmaktadır. Böyle bir hesaplama biçimini örneğin, 18 yaşındaki bir lise mezununun tam gün çalışma ile 5 yıllık yüksek öğrenime devam etme alternatiflerinden birisini seçimine ilişkin olarak vereceği karar yönünden ele alalım. Buna göre, bir öğrencinin öğrenime devam etme alternatifini seçebilmesi için, mezun olduktan emekli oluncaya kadarki süre boyunca elde edeceği gelirin peşin değerinin, aynı kimsenin 18 yaşında tam gün çalışmaya başlamasıyla elde edeceği gelir akımının peşin değerinden daha büyük olması gerekmektedir. Bu ilişki aşağıdaki formüle göre hesaplanabilir⁽⁹⁾.

$$NPV = \sum_{i=1}^4 \frac{E_i - U_i}{(1.10)^i} - \frac{U_1 + C_1}{(1.10)^1}$$

C_1 = Yüksek öğrenimin yıllık maliyeti,

t = gelir akımlarını peşin değere çeviren iskonto oranı,

E_i = Yüksek öğrenim gördükten sonra elde edilen gelir akımları olup, ilk 5 yıl için sıfıra eşittir.

(9) BLAUG: age. 76 (NPV): Net Present Value (Net Peşin Değer), $(1.10)^i$: Gelir akımlarının % 10 faiz oranı üzerinden iskonto edildiğini göstermektedir.

U_1 = Tam gün çalışma durumunda elde edilecek gelir akımları

Formüle göre, emeklilik yaşı 65 yıl olarak kabul edilmiştir.

Ancak, yukarıdaki eşitliğin verdiği sonucun yüksek öğrenimi seçme yönünden yine de yeterli olduğu söylenemez. Şöyleki, net kârlılığın ölçülebilmesi için ayrıca iç faiz oranının hesaplanarak, piyasa faiz oranıyla karşılaştırılması gerekmektedir. Bilindiği gibi, iç faiz oranı net peşin değeri (net present value) sıfıra eşitleyen iskonto değeri olarak elde edilir. Eğer, bu oran piyasa faiz oranından daha yüksekse, sonuçta eğitim hizmetleri tam çalışmaya yeğlenir.

Uygulamada ise, bir çok faktör öğrencinin iç faiz-oranını doğru bir biçimde saptamasını önlemektedir. Bu faktörlerden önemlilerini şöyle sıralayabiliriz. Bunlar :

1) Öğrencinin kendi yeteneğini tam olarak değerlendirememesi,

2) Ücret ve faiz oranlarını belirleme yönünden etkin olamayışı

3) İleride elde edeceği gelir düzeyinin konjunktüre tabi olması nedeniyle yapacağı hesaplamaların sağlıklı olamayacağı biçiminde sıralanabilir. Öte yandan, eğitimin kârlılığı meslek, sex, ırk, oturulan yer ve coğrafi konum gibi daha başka bir çok faktör tarafından da etkilenmektedir. Buna karşın, yukarıdaki formülle belirlenen ilişki yine de bu konuda karar verme yönünden yaklaşık bir eğilimi yansıtmaktadır.

b) Eğitim Hizmetlerinin Sosyal Faydaları

Günümüzde gelişmiş bir ekonomik düzenin ve demokratik bir toplum olmanın ön koşullarından biri de, ülke vatandaşlarının minimum düzeyde eğitim görmeleriyle ilgili bulunmaktadır. Gerçekten, minimum düzeyde verilen eğitim hizmetleri kişilere sağladığı özel faydanın dışında topluma da önemli ölçüde dışsal faydalar yaymaktadır. Böylece, yeterli düzeyde eğitilen vatandaşların ekonomik ve sosyal etkinliklere katılımları sağlanabilmektedir. Şöyle ki, vatandaşlar dilbilgisi, temel matematik, kültürel ve sosyal kurumlar hakkında yeterli bilgi ile donatılarak, ekonomik ve sosyal düzenin daha iyi işlemesine katkıda bulunabilmektedirler. Bu nedenle, olumlu dışsal ekonomileri yaygınlaştırmak amacıyla, gelişmiş ülkelerde temel eğitim dönemi 6-14/15 yaşları arasındaki çocuklar için zorunlu tutulmuştur. Genel eğitim hizmetleri daha çok sosyal fayda yayarken, daha üst düzeydeki

eğitim hizmetleri bireysel ya da özel fayda yaymaktadır. Ancak, temel eğitim hizmetlerinin yaydığı dışsal ekonomiler genellikle tam olarak ölçülemez. Buna karşın, bu tür hizmetlerin topluma yaydığı olumlu dışsal ekonomiler aşağıda açıklandığı gibi, ekonomik kalkınma, siyasal karar alma mekanizması, suçluluk oranı ve diğer vergi mükellefleri üzerinde önemli ölçüde yansır. Bu tür olumlu dışsal ekonomi yayıcı özelliği dışında eğitim hizmetleri ayrıca, bir çok ülke tarafından etkin bir sosyal politika aracı olarak da kullanılmaktadır. Gerçekten, uygun eğitim verilerek bir ülkedeki ırkçı ve dinsel (mezhep çatışmaları) sorunlar kolayca çözümlenebilir. Şimdi, eğitimin yaydığı dışsallıkları şöyle sıralayabiliriz.

1) Ekonomik Kalkınmaya Olumlu Katkısı : Daha önce de vurguladığımız gibi, eğitim hizmetleri nedeniyle işgücünün produktivitesi arttığından, millî gelir artışı hızlanmaktadır. Öte yandan, yeni keşifler ve buluşlara olanak sağlaması nedeniyle, millî gelir artışı daha da hızlanmaktadır.

2) Siyasal Karar Alma Mekanizmasının Daha Etkin İşlemesi : Yapılan araştırmalara göre, siyasal karar alma mekanizmasının etkin bir biçimde işleyebilmesi için, vatandaşların en az 8 yıllık bir temel eğitim görmeleri gerekmektedir. Gerçekten, gelişmiş ülkelerdeki ortalama 9 yıllık temel eğitim düzeyi ile etkin işleyen bir siyasal karar alma mekanizması arasında doğrusal bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelere ilişkin olarak yapılan araştırmalar ise, yetersiz eğitim hizmetlerinin vatandaşların siyasal karar almaya bilinçsiz bir biçimde katıldıklarını göstermektedir. Bu bakımdan ülkemizle ilgili olarak Frederic Frey tarafından yapılan başka bir araştırmaya göre, köylülerin % 34'ü herhangi bir siyasal partinin adını bile doğru söyleyememişlerdir⁽¹⁰⁾. Kuşkusuz ki, siyasal karar almanın etkin işlemini olumsuz yönde etkileyen din ve etnik yapı gibi sosyal ve gelir dağılımının bozukluğu gibi ekonomik nitelikli daha bir çok faktör bulunmaktadır. Ancak, eğitim düzeyi arttıkça, seçmenlerin parti programlarını okuyup anlayabileceklerini ve daha bilinçli bir biçimde oylarını kullanacaklarını söyleyebiliriz.

3) Suç İşleme Oranını Düşürmesi : Yapılan araştırmalar, yeterli ve uygun düzeyde verilen eğitimle, toplumdaki mevcut suç işleme oranının önemli ölçüde düşürüleceğini göstermektedir. Bu durum, eğitim süresine bağlı olarak kişinin gelir düzeyinin doğrusal bir biçimde artması nedeniyle, suç işlemenin alternatif maliyetinin artaca-

(10) ÖZBUDUN, Ergun: Political Participation in Turkey, «Political Participati on in Rural Turkey», Boğaziçi Printing Office, 1975, İstanbul, s. 37-38.

ğı biçimindeki ekonomik yoruma dayandırılmaktadır. Gerçekten, kişinin yakalanması ya da hapiste kalması nedeniyle, işinden ayrı kalmasının gelirinde yol açacağı azalmayı gözönünde tutarak suç işlemekten vazgeçmektedir. Bu örneğimizin tersi de geçerli bulunmaktadır. Şöyle ki, eğitim görmedikleri için gelir düzeyleri yetersiz olan kimselerin, suç işlemekle karşılaşacakları alternatif gelir kaybı önemsiz olacaktır. Böylece, suçluluk oranının en çok çalışmayan ya da işsiz kimseler grubunda artacağını söyleyebiliriz.

Eğitimin suçluluk oranını düşürmesinin doğal bir sonucu olarak, devlet adalet hizmetleri için yaptığı harcamalarda da önemli tasarruflar sağlamaktadır. Şöyle ki, eğitimin suçlu sayısını azaltmasına bağlı olarak polis, mahkeme, hakim ve savcı ile diğer idarî ve carî harcamaların miktar ve sayılarında önemli azalışlar ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, suçluluk oranındaki belli bir düşme sonucu olarak, devlet adalet hizmetleri için yaptığı harcamalarda daha büyük tasarruf sağlayacaktır.

4) Vergi Mükelleflerinin Vergi Yükünün Düşmesi: Eğitim hizmetlerinde etkinlik sağlandığında, vergi mükelleflerinin vergi yükleri de giderek düşecektir. Bu durum, federal yapıya sahip ülkelerde açık bir biçimde gözlemlenmektedir. Örneğin, Münih Üniversitesinden mezun olan bir öğrencinin Hamburg yöresinde çalışması durumunda, Bavyera Eyaletindeki vergi mükelleflerinin bu öğrenci için ödedikleri vergilerin faydası, doğrudan doğruya Kuzeydeki bir eyalete aktarılmaktadır. Ancak, bizim üzerinde durmak istediğimiz vergi yükü azalışı daha çok ülke düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumu ise, yine bir örnek yardımıyla açıklayabiliriz. Örneğimize göre, devlet işsiz kimselere (yeterli eğitimi görmediklerinden iş bulamayanlara) belli bir işsizlik tazminatı ya da sosyal güvenlik yardımında bulunmaktadır. Bu durumda, işsizlerin finansmanı doğrudan doğruya devlet aracılığıyla, vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerle karşılanmaktadır. Ancak, belli bir eğitim gördükten sonra beceri kazanarak iş piyasasına giren kimseler daha yüksek maaş ve ücret alacaklarından, bu durumda vergi mükelleflerinin eskisi gibi işsizleri finanse etmeleri sorunları kalmayacaktır. Böylece, daha uzun süre eğitim gören kişilerin maaş ve ücretleri de artacağından, vergi mükelleflerinin vergi yükleri giderek azalacaktır. Ancak, bu anlattığımız durum ülkelerarası beyin göçünün önem kazanmasıyla, giderek tersine dönmekte ve son derece olumsuz etkileri sözkonusu olmaktadır. Örneğin, Türkiye'de Boğaziçi ve ODTÜ lerini bitirerek, ABD devletine yerleşen mezunlar için ödenilen vergiler sonuçta Amerikalı vergi mükelleflerinin vergi yükünü düşürecektir.

C. EĞİTİM HİZMETLERİNİN ETKİN DÜZEYDE SUNUMU

Günümüzde eğitim hizmetlerinin etkin düzeyde sunumuna ilişkin olarak karşıt görüşler ileri sürülmektedir. Tartışmalar genellikle, eğitim hizmetlerinin özel mi yoksa kamu sektörü tarafından mı sunulmasıyla ilgili bulunmaktadır.

Kamu ekonomisi kurallarına uygun olarak, eğitim hizmetlerinin etkin düzeyde sunulmasına ilişkin olarak bazı normların geliştirildiğini söyleyebiliriz. Bu kurallar ise iki ayrı teknik özellikten kaynaklanır. Bunlardan ilkinine göre, eğitim hizmetleri azalan maliyet koşulları altında sunulduğu için, üretim miktarı (öğrenci sayısı) arttıkça, marjinal maliyet de giderek azalmakta olduğunda, devlet tarafından yürütülmesi gerekmektedir. Gerçekten, bu durumda etkin üretim miktarında marjinal maliyetin ortalama gelire eşit olması gerektiğinden, hizmeti sunan kuruluş zarar etmek zorundadır. Hiç bir piyasa işletmesinin zararlı çalışamayacağı düşünüldüğünde, eğitim hizmetlerinin devlet tarafından sunulması gerektiği görüşü geçerlilik kazanmaktadır⁽¹¹⁾.

Eğitim hizmetlerinin devlet tarafından sunulmasını gerektiren diğer bir kamu ekonomisi kuralı ise, malın özel bir nitelik taşıması durumunda bile yaymakta olduğu olumlu dışsal ekonomilerden kaynaklanmaktadır. Gerçekten, dışsal ekonomi yayan özel mallar sözkonusu olduğunda, kaynakların optimal kullanımı özel sektör firmaları tarafından sağlanamamaktadır. Çünkü, yine üretimin teknik koşulları nedeniyle, sözkonusu mal toplum için gerekli miktarın altında üretilmektedir. Etkin üretim düzeyine, toplam marjinal fayda eğrisinin marjinal maliyet eğrisi ile kesim noktasında ulaşılmaktadır. Etkinliği sağlayan böyle bir denge noktasına ise, eğitimin özel sektörde sunulması durumlarında ulaşılamamaktadır⁽¹²⁾.

Yukarıdaki açıklamalarımız, temel eğitim dışında kalan eğitim hizmetleri için geçerli bulunmaktadır. Bilindiği gibi, temel eğitim hizmetlerinin daha önce açıkladığımız türden ve oldukça yoğun dışsal ekonomiler yaymaları nedeniyle, devlet tekelinde tutulması gerekmektedir. Ancak, eğitim hizmetlerinden genel olanının devlet tarafından sunulması sadece ekonomik nedenlerle açıklanamaz. Bilindiği gibi,

(11) Konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. HERBER P., Bernard: Modern Public Finance, The Study of Public Sector Economics, Richard D. Irwin Inc., (Revised Edition), 1971, Illinois, s. 31.

(12) Bkz. Ralph TURVEY: «On Divergences between Social Cost and Private Cost», *Economica*, August 1963, Vol. XXX, s. 304-310.

devlet temel eğitim hizmetleriyle toplumun sosyal dengesini sağlamaya da çalışmaktadır. Bu amaçla eğitim hizmetleriyle ırkçılığın ve dinsel farklılıkların olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmaktadır. Ulusal bütünlüğü sağlamak amacıyla devletin eğitimi bir tür sosyal politika aracı olarak kullanması durumlarında, ekonomik analiz teknikleri ikinci plânda kalmaktadır.

Eğitim hizmetlerinden özel fayda sağlayan kısmının özel sektör tarafından sunulmasını ileri süren görüşler ise, daha çok bu tür kamu hizmetlerinin bölünebilir ya da pazarlanabilir niteliklerine dayanırlar. Gerçekten, eğitim hizmetleri diğer kamu hizmetleriyle karşılaştırıldığında, en çok pazarlanabilme özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Öte yandan, özel sektörün rekabet ortamından yararlanarak hizmetin kalitesini artıracığı görüşü de, önemle savunulmaktadır. Ancak, bu durumda şu sakıncalar ortaya çıkmaktadır. Bunlar :

1. Üretim düzeyinin yetersizliği nedeniyle, düşük gelirliilerin yararlanma olanağının sınırlanması,
2. Hizmetin satış fiyatının yüksekliği nedeniyle yine düşük gelirliilerin hizmeti satın alamaması ve,
3. Firmanın kâr maksimizasyonu motifi nedeniyle, tekelci tutumunun gelir dağılımını bozması biçimlerinde yüklediği sosyal maliyetler olarak sıralanabilir.

Eğitim hizmetlerinin genellikle piyasa tarafından sunulması durumunda, firmaların kâr maksimizasyonu amacıyla hareket etmeleri sonucu olarak, yeterli düzeyde sunulamayacağı sonucuna ulaşabiliriz⁽¹³⁾. Bu nedenle, toplumun kıt kaynaklarının en etkin düzeyde kullanılması için, eğitim hizmetlerinin kamu sektörü tarafından sunulması gerekmektedir⁽¹⁴⁾. Ancak, bir çok ülkede özel fayda sağlayan bir çok eğitim kurumunun özel sektör tarafından işletildiğini söyleyebiliriz. Örneğin, ABD'nde 3.500 dolayındaki kolej ve üniversitenin büyük bir çoğunluğu, Japonya'da 400 üniversitenin 300'ü özel sektörçe işletilmektedir.

(13) HIRSH, Werner Z.: The Economics of the State and Local Government, New York, McGraw Hill, 1970, s. 176-182.

(14) Konunun daha ayrıntılı açıklamaları için bkz. MUSGRAVE, Richard: Fiscal Systems, Yale University Press, New Haven, 1971 s. 18. Türkçesi için ayrıca bkz. ŞENER, Orhan: Kamu Ekonomisi, Okan Yayıncılık, (İkinci baskı), 1984, s. 78 ve 41.

D. EĞİTİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANI

Son yıllarda eğitim hizmetlerine ilişkin olarak en çok tartışılan konuların başında bu hizmetlerin nasıl finanse edileceği sorunu yer almaktadır. Kamu ekonomisine göre etkin finansman yöntemleri, eğitim hizmetlerinin özelliklerine göre değişmektedir. Tam kamusal mal sayılan temel eğitim hizmetleri vergi gelirleriyle ve genel bütçeden finanse edilirler. Bir çok ülkedeki yaygın uygulama da bu ilkeye uygun olarak yapılmaktadır. Federal yapıya sahip gelişmiş ülkelerde yaklaşık 9 yıl kadar süren temel eğitim hizmetlerinin tamamına yakın bir kısmı genel bütçeden yapılan harcamalarla karşılanır. Ancak, merkezi ve mahalli idareler bir çok ülkede eğitim harcamalarını yarı yarıya karşılarlar. Merkezî hükümet genellikle eğitim hizmetlerinin ana ilkelerini ve planlamasını saptarken, yerel hükümetler ya da mahalli idareler, temel eğitimle ilgili her tür yatırım ve cari harcamaları yaparlar.

Ancak, tam kamusal mal sayılan temel eğitim hizmetlerinin finansmanı konusunda, özellikle ABD'nde daha farklı bir görüş etkisini göstermeye başladı. Bu görüş, Milton Friedman'ın temel eğitim hizmetlerinin özel ve sosyal faydası arasında bir ayırım yapılarak, finansmanının buna göre yapılması gerektiğini ileri süren yaklaşımına dayanmaktadır. Friedman, temel eğitim hizmetlerine olan özel talebin öğrenci velisi tarafından ve kamu talebinin ise devlet tarafından karşılanarak finanse edilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Temel eğitimin özel okullar tarafından sunulması halinde ise, yine ilke değişmemektedir. Yani, bu durumda devlet özel okula kamusal talebin bedelini öderken, özel faydanın ya da talebin karşılığı ise öğrenciler tarafından karşılanacaktır. Ancak, düşük gelirli ailelerin çocuklarının özel talebi ise, gelir dağılımında adaletin sağlanması için yine devlet tarafından sağlanacak sübvansiyonla karşılanacaktır. Friedman böyle bir finansman yönteminin, özel girişimin rekabetçi tutumu sonucu olarak, eğitimin kalitesini artıracakını ileri sürmektedir. Gerçekten, rekabet nedeniyle temel eğitimin kalitesi, bu hizmetin tamamen devlet tarafından sunulduğu duruma göre artacaktır. Friedman, böylece düşük gelirli aile çocuklarının da daha kaliteli eğitim olanaklarından yararlanabileceklerini ileri sürmektedir.

Friedman'ın yukarıdaki açıklamalarının kamu ekonomisi ilkeleri yönünden tutarlı olduğu söylenebilir. Gerçekten, temel eğitim hizmetlerinin bu tür bir finansman yöntemiyle etkin kaynak ayırımı sağlanmaktadır. Ancak, Friedman'ın ABD'nde uygulamaya konulan bu görüşleri, son derece başarısız sonuçlar vermiştir. Henry Levin, bu başa-

rısızlığın nedenlerini şöyle açıklamaktadır⁽¹⁵⁾: Özel okullar daha çok zenginlerin oturdukları yörelerde kurulduğundan, yoksulların yararlanma olanağı azalmaktadır. Öte yandan, zenginler çocuklarının eğitimi için yüksek bedel ödemeye hazır olduklarından, yoksulların yarışma şansları azalmaktadır. Böylece, Friedman modelinden sonuçta yine zenginler yararlanmaktadırlar. Levin ayrıca, bu tür bir uygulamanın ırkçı davranışları önleme yönünden hiç bir olumlu etkisinin olmadığını söylemektedir. Friedman ise, bu tür itirazlara devletin özel okullara vermesi gereken miktarda sübvansiyon sağlamadığını söyleyerek yanıt vermektedir. Gerçekten, son yıllarda savunma harcamalarındaki artış nedeniyle eğitim ve diğer refah harcamalarında önemli kısıntılar yapılması, Friedman'ı haklı çıkarmaktadır. Ancak, temel eğitim hizmetleri Friedman'ın öngördüğü biçimde finanse edilse bile, sosyal amaçlara ulaşma yönünden etkili olamayacağını söyleyebiliriz.

Kamu ekonomisi ilkelerine göre, eğitim hizmetlerinin yaydığı dışsal ekonomiler genellikle temel eğitim (ilk ve orta okul) sırasında maksimum düzeye ulaşmaktadır. Lise ve üniversite düzeyindeki eğitim hizmetleri ise öğrenciye daha çok özel fayda yaymakta olup, sosyal faydası giderek azalmaktadır. Kaynak ayırımında etkinliğin sağlanabilmesi için, teorik olarak yüksek öğrenimin devlet tarafından finanse edilmemesi gerekmektedir. Ancak, konuya ilişkin olarak yapılan araştırma sonuçlarına göre, yüksek öğrenimle ilgili harcamaların devlet tarafından desteklenmemesi durumunda, bu hizmetlerin toplum için gerekli düzeyin altında sunulduğu saptanmıştır. Gerçekten, bu hizmetlerin bazı özellikleri nedeniyle öğrenciler yüksek öğrenime olan taleplerini tam olarak açıklayamamaktadırlar. Yüksek öğrenimin özel sektör tarafından sunulması durumunda öğrencilerin taleplerini tam olarak açıklamalarını etkileyen faktörleri şöyle sıralayabiliriz⁽¹⁶⁾:

1) Risk faktörü: Öğrenimini kredi alarak finanse eden öğrenci, kendi yeteneğini tam olarak bilmediğinden, borcunu geri ödeyememekten çekinir. Aynı biçimde, borç veren kurumlar da, öğrencilerin yeteneklerinin farklılığı nedeniyle her öğrenciye kredi vermekten çekinebilirler.

2) İleride elde edilecek gelir akımlarının hesaplanmasının güçlüğü de, öğrencilerin geleceğe ilişkin olarak eğitimleri için yetersiz düzeyde yatırım yapmalarına yol açar.

(15) Henry M. Levin: «The Failure of the Public Schools and the Free Market Remedy», Urban Review, June 1968, s. 32-37.

(16) SINGER: a.g.e..

3) Özellikle yoksul öğrencilerin zaman tercihleri piyasa faiz oranı ile uyum sağlamamaktadır. Bu nedenle bir çok yoksul öğrenci, uzun süreli öğrenim görme yerine genellikle tam gün çalışmayı yeğlemektedirler.

Bu anlatılan nedenlerle, piyasa mekanizmasının işleyişi öğrencilerin eğitime olan taleplerini açıklayabilmelerine olanak vermemektedir. İşte bu nedenle, öğrencilerin açıklayamadıkları bu talep, genellikle devlet tarafından desteklenmektedir. Bu anlamda yüksek öğrenim hizmetleri toplum için yararlı bir mal (merit goods) niteliği kazanmaktadır. İşte bu nedenle, başta ABD olmak üzere bir çok ülkede özel üniversiteler zarar ettiklerinde ya da önemli bir mali kriz içine düştüklerinde, hemen devlet tarafından kurtarılmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı daha adil sayıldığında, yüksek öğrenimin tamamına yakın bir kısmının özel sektör tarafından sunulmasının fazla bir sakıncası yoktur. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde durum tamamen farklıdır. Çünkü, bu ülkelerde nüfusun çok önemli bir bölümü düşük gelir grubu içinde yer aldığından, yüksek öğrenimin paralı olması durumunda genellikle yüksek gelirliiler daha çok fayda sağlayacaklardır. Böylece, bozuk olan gelir dağılımı daha da bozulacaktır. Bu çalışmamızın ilk bölümlerinde ortaya koymaya çalıştığımız gibi, eğitim hizmetleri uzun dönemde gelir dağılımında adaleti sağlama yönünden kullanılabilir en etkin politika aracı olmaktadır. İşte bu nedenle, bir çok gelişmekte olan ülkede eğitim hizmetlerinin üniversite düzeyindeki bölümü genellikle devlet tarafından sunulmaktadır.

SONUÇ :

Çalışmamızın ilk bölümündeki açıklamalarımıza göre, eğitim hizmetlerinin ekonomik kalkınma, gelir dağılımı, kaynak ayırımı, suçluluk oranını düşürme ve siyasal karar alma mekanizmasının etkin işlemesi üzerinde olumlu etkiler yaratabilmesi için, temel eğitim olanaklarının 6-14/15 yaş arasındakilere zorunlu olarak verilmesini gerektirmektedir. Bütün gelişmiş ülkelerde temel eğitimin 8-9 yıl olarak saptanmasının bu sayılan dışsal ekonomileri yaygınlaştırma yönünden olumlu katkısının olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, teknik ve meslekî eğitimin özellikle sanayileşmede ve klasik eğitimin ise, bir ülkenin kültürel ve sosyal yönden kalkınmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Ancak, klasik eğitimin daha çok bir tür tüketim malı ya da hizmeti, teknik ve meslekî eğitimin ise, insan sermayesine yapılan bir yatırım olduğu görüşü bir çok ekonomist tarafından ileri sürülmektedir. Tüketim olarak düşünülen eğitim hizmetlerinin de kişinin

refah düzeyini yükseltmesi nedeniyle, devlet tarafından desteklendiğini görmekteyiz. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde eğitimin en önemli amacı olarak, kişinin yeteneğine uygun mesleği seçebilmesi için gerekli olan bilgileri vererek mutlu olmasını sağlamak, temel hedef olarak seçilmiştir.

Bir kamusal mal özelliği taşıması nedeniyle, tam rekabet koşulları altında bile, eğitim hizmetlerinin etkin sunumu sağlanamamaktadır. Örneğin, arz-talep koşullarına uygun olarak tıp fakültelerine öğrenci alındığını düşünelim. Piyasa mekanizması daha sonraki yıllarda da düzenli bir biçimde işlese bile, bir kaç yıl sonra arz-talep yönünden sapmalarla karşılaşılabilir. Gerçekten, sonraki yıllarda emek yoğun tekniklerin yerine sermaye yoğun tekniklerin kullanılmaya başlanmasıyla, çok sayıda tıp mezununun işsiz kalması durumuyla karşılaşılabilir. Bu nedenle, ilerideki yıllarda ortaya çıkacak teknolojik yeniliklerin gözönünde tutularak, eğitim hizmetlerinin şimdiden planlanması gerekmektedir. Gerçekten, eğitim hizmetlerinin planlanmasının yapılmadığı ülkelerde önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, ABD'de uzay matematikçilerinin yetiştirilmesi işi zamanında planlanmadığından, uzay çalışmalarında gereksinme duyulan uzman kişiler, çok yüksek ücretle Fransa'dan getirilmektedir. Böylece, eğitimin planlanmadığı bu ülkede 3.500 kadar üniversite olmasına karşın, yine de önemli dar boğazlarla karşılaşmaktadır. Fransa ve İsveç gibi ülkelerde ise, eğitimdeki planlama sonucu olarak, teknolojik gelişmelere uygun olarak ileride gereksinme duyulacak teknik elemanlar kolayca yetiştirilmektedir.

Eğitim hizmetlerinin finansmanı, genellikle kamu ekonomisi ilkelere uygun bir biçimde yapılmaktadır. Bu amaçla, tam kamusal mal sayılan temel eğitim hizmetleri ödeme gücü ilkesine uygun olarak alınan vergilerle finanse edilir. Karma mallar (mixed goods) olarak sınıflandırılan ve lise düzeyinde verilen (teknik ve meslekî eğitim dahil) eğitim hizmetleri ise, sosyal faydasının ya da dışsallıkların karşılığı devlet bütçesinden sağlanan vergiler ve fayda ilkesine uygun olarak alınan harçlarla finanse edilir. Buna karşın, özel faydasının sosyal faydasından daha çok olduğu varsayılan yüksek öğrenime ilişkin harcamaların önemli bir bölümü, fayda ilkesine uygun olarak alınan harçlarla finanse edilirken, geriye kalan bölümü bütçeden sağlanan yardımlarla karşılanır. Ancak, kamu ekonomisi ilkelere uygun düşen böyle bir uygulama biçimi, daha çok gelişmiş ülkeler için geçerlidir. Şöyle ki, bu ülkelerde gelir dağılımı daha adil sayıldığından, finansman sorunu o kadar önemli değildir. Ancak, gelişmekte olan ülkelere de, yukarıda açıkladığımız uygulama biçimi genellikle geçerli olma-

maktadır. Çünkü, bu ülkelerde aynı yöntemlerin uygulanması durumunda, gelir düzeyi yeterli olmayan çok sayıdaki öğrencinin üniversite öğrenimi görmesi olanağı ortadan kaldırılmaktadır. Yüksek öğrenim, gelişmekte olan ülkelerde toplum tarafından desteklenen (merit goods) niteliği taşıması nedeniyle genellikle devlet tarafından finanse edilmektedir.